

מה אהבתי



הקרו ליעידוד לימוד שניים מקרא ואחד תרגום לזכר מ"ה קדושי מירון

כיצד מתפללים על עבודת ה'?

רצון השם

הסגולה הממונה במעשה הקמורת

כזוהר הרקיע

עינו המעטו - כיצד?

בעין הפרשה

הערה חשובה לקוראים בתורה מתחילים משמו"ת

איך אדם גדול נקרח נפל למעוה נה גדולה?

נדמה היה לו, שהכל שווים לפני המקום, ועל כן טען: "כולם קדושים... ומדוע תתנשאו", כביכול דואג הוא וחרד לכבודם של כלל ישראל, ומאשים את צדיקי הדור בהתנשאות באומרו: והלא כולם שמעו בסיני מפי הגבורה "אנוכי" ו"לא יהיה לך" וכולם פסקה זוהמתם ובטל מהם היצר הרע, ואם כן מה מעלתכם אפוא משה ואהרן על כלל ישראל!?

ומכאן רואים אנו עד כמה חכמתו של קרח עמדה לו לרעתו וטרדה אותו מן העולם. זו היא החכמה המדומה, שמביאה את האדם למחלוקת, וממנה - עלולים הנזקים להיות חמורים יותר מעונשם של כל העוונות. וכן מצאנו כי מחלוקת ושנאת חינם קשים הם מהכל, ועל ידם נחרב הבית.

אם כן, כל זמן שאדם שומר את עצמו מכל מיני מחלוקת על צדיקי אמת, ומבטל דעתו לדעת תורה שאותה יונקים אנו מן הצדיקים האמתיים, זו היא תקוותו להנצל ולצלוח את מסכת החיים בשופי. מה שאין כן קרח, שכפר בעיקר וחלק על כל התורה כולה בטענותיו, ובעומק הדברים עמדה העובדה שלא רצה להאמין שאפשר להמשיך את השגחת השם ואת חיותו עלינו - על ידי קיום תורה ומצוות, ועל כן התלוצץ דווקא מפרטי המצוות ותהה עליהן.

והנה, דרשו דורשי רשומות על הפסוק "ובני קרח לא מתו", כי בכל דור מתעוררות מחלוקות מכוחו של קרח, ומי ייתן והשם יצילנו ממחלוקת המעכבת את הגאולה!

נאמר בפרשתנו "ויקומו לפני משה... נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם". לכאורה עלינו להבין את ענין מחלוקת קרח וכל עדתו שהרי דרשו חז"ל כי היו אנשים גדולים מאוד, בעלי השגה ורוח הקודש, ראשי סנהדראות. ובפרט קרח, שהיה גדול מכל הלויים, ופיקח היה, כיצד נפל לשטות זו, לחלוק על השם יתברך ועל משה ואהרן קדושי עליון?

אלא, שעלינו לדעת כי גם לצדיקים גדולים יש יצר הרע, אלא שהוא לא יצר הרע מגושם - כפי שהוא פועל להרע ולהסית, כדרכו בלבבותיהם של פשוטי העם - אלא אצל הצדיקים הוא נגלה כמלאך קדוש. וצדיקי אמת שידעו זאת, נזהרים תדיר ללחום בו. אך הצדיקים שנופלים ברשתו, וחושבים שניצחוהו וכל חיזיונותיהם קודש הם, הרי שהם נופלים בשאול התחתית שאליה מכוון היצר אותם.

כך אירע לקרח, שנפרד מרועה הדור, משה רבינו מהימנא - שהאיר בנשמות ישראל - אך זאת נעלם מעיני קרח, כי כל גדולתו אינה שואבת את כוחה אלא מאורו של צדיק הדור האמיתי, משה רבינו ע"ה, והטעה את עצמו שיש לו גדולה רוחנית משל עצמו ומהשם יתברך, ואם כן, אינו צריך עוד את רבו - כי השם יתברך שוכן בתוך קהל עדת ישראל גם ללא סיוע מהצדיק - משה רבם - ולכן אמר "כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם השם".

ועיקר טעותו של קורח נבעה מחמת גסות רוחו. ומשכך,



פתח דבר

הרה"ח רבי מאיר נחמן אלחנן שליט"א ראש כולל קדושי מירון

כל המשלים פרשיותיו עם הציבור, מאריכין לו ימיו ושנותיו

המלמד חזר על התרגום: כל ילד הוא יהלום

אֲמַרְגִּדִּין שְׁבִיזִי וְסִבְהָלוֹם, כְּנִפְרִי תְרַקֵּא וְעִין עֲנָלָא, כְּרוֹם יִקָּא וּבִרְלָא וּפְנִתִירִי.

אמרתי לעצמי: אמנם אתם מאד מרגיזים אותי, מכעיסים אותי, אבל כל ילד הוא יהלום! גם אם ילד משתולל סוף סוף הוא אבן מאבני החושן! הילד הזה הוא אודם, השני פטדה והשלישי ברקת. נכון, עכשיו הוא משתולל, אבל בהמשך החיים הוא ימוט את עצמו, ואת כל האנרגיות שלו הוא ינצל לדברים טובים. ההתנהגות שלו היא חיצינית בלבד, אבל בפנימיות שלו הוא יהלום נוצץ. בצורה הזאת הצלחתי להרגיע את עצמי".

(רבי יעקב שיש שליט"א - נאה דורש)

יהודי הונגרי, ניצול שואה, שעבר את התופת הגרמנית. אנחנו היינו קבוצה של ילדים מאוד שובבים, וכשעברנו את הקו האדום היינו רואים שהוא ממלמל מילים מוזרות... זה היה נשמע כמו קללות בהונגרית... זה חזר על עצמו כל אימת שהיינו משתוללים.

בסוף השנה, כשבאנו להיפרד ממנו ולהגיד לו תודה רבה, אחד התלמידים אזר אומץ ושאל אותו: "מה הם הדברים האלה בהונגרית שהרב היה ממלמל לעצמו בשעה שהשתוללנו?"

נענה המלמד ואמר: "לא היו אלו מילים בהונגרית. אמרתי את שמות אבני החושן, כפי שמתרגם אותם האונקלוס: סְמִקוּן וְרִקוּן וּבְרִקוּן,



חיים למוציאיהם

זויות אמונית בפרשת השבוע מגדולי הדורות זיע"א ויבנחמ"א

שמעתי שסיפר הגאון רבי אפרים וקסמן שליט"א, ראש ישיבת מאור יצחק בארה"ב: בצעירותי, כשלמדתי בחיידר, המלמד היה



מתחילים משמורת

עצות והיגיים על מצוות קריאת
"שניים מקרא ואחד תרגום"



"והתרגום מוכיח כן"

עשרות ומאות פעמים מביא רש"י בפירושו על התורה את דברי התרגום אונקלוס, ומעתיק את לשונו הזהב, כשכוונתו ברוב המקרים להסתמך עליו כראיה ואסמכתא לדבריו וסיוע לביאורו. לעיתים הוא גם נחלק עליו, וכותב פירוש אחר כפי הנראה ברוחב דעתו, אבל דבר אחד ברור, החומש של רש"י לא היה נראה עמוס פירושים כמו שלנו, והפירוש המרכזי ואולי גם היחיד שהיה מול עיני קדשו בשעה שכתב את חיבורו, הפירוש העיקרי עליו הוא נשען בביאור המקראות היה 'תרגום אונקלוס'.

כשאנחנו קוראים את הפרשה עם התרגום, אנחנו למעשה זוכים לפגוש את אחד מרבתי של רש"י, ללמוד את דברי גדולי התנאים אשר כתבו את התרגום (ראה מגילה ג), והם הפירוש הראשון והבסיסי לתורה שבכתב.

בפרשתנו - פרשת קרח, הדבר בולט מאד. כבר בפסוק הראשון ניתן למצוא ברש"י שהביא את דברי תרגום אונקלוס, אבל מי שמכיר יודע כי כך הדבר גם בכל התורה כולה, כאשר כל כמה פסוקים מעתיק רש"י ומצטט את דברי התרגום, מפלפל ודן בהם.

בתחילת הפרשה (במדבר טז, ה), בפסוק שמתאר את תשובת משה רבנו הראשונה אל מול התקהלותו והתנפלותו של קרח, כך נאמר: "וַיִּדְבֹר אֶל קָרַח וְאֶל כָּל עֵדְתוֹ לֵאמֹר, בִּקְרַח וַיֵּדַע ה' אֶת אֲשֶׁר לוֹ, וְאֶת הַקְּדוֹשׁ וְהַקְּרִיב אֵלָיו, וְאֶת אֲשֶׁר יִבְחַר בּוֹ יִקְרִיב אֵלָיו".

פסוק לכאורה סבוך ולא ברור. מה אומר פה משה רבנו? מה פשר הכפילות הזו?

רש"י ניגש לפסוק זה - כמו לכל התורה כולה - בחרדת קודש, ועושה לנו סדר מופתי. וזה לשון קדשו:

בִּקְרַח וַיֵּדַע ה' - עתה עת שכרות הוא לנו ולא נכון להראות לפניו, והוא היה מתכוין לדחותם שמא יחזרו בהם: בִּקְרַח וַיֵּדַע ה' אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ - לעבודת לוויה. וְאֶת־הַקְּדוֹשׁ - לכהונה: וְהַקְּרִיב - 'אותם' אֵלָיו, והתרגום מוכיח כן: "וַיִּקְרַב לְקַדְמוֹהִי"; "וַיִּקְרַב לְשִׁמּוֹשָׁה".

מה מבקש רש"י לבאר?

למראית עין נראים דבריו לכאורה סבוכים ולא ברורים. 'צריך פירוש לפירושו'. במבט ראשון נדמה כי רש"י הילך בדרך העקלתון המפותלת של הפסוק. אולם אם ננסים קצת להעמיק בדברים, מגלים אוצר יקר.

המפרשים מבארים, כי רש"י בא לבאר לנו את לשון הפסוק במלואו. ולכן תחילה פותח וכותב, כי אף אמנם שכולנו יודעים שקרח עירער וחלק רק על 'עבודת הכהונה' שקיבל אהרן הכהן, כי עבודת הלויים הרי שלו היא, וגם הוא שותף בה ואין לו מה לערער עליה (וכלשון הפסוק "וביקשתם גם כהונה"?), אולם כשנדקדק בלשונו של משה רבנו בתשובתו הזו לקרח, אומר רש"י, נוכל ללמוד ולהסיק שמה רבנו התכוין לעשות סדר' בכל הסוגיא הסבוכה של המינויים, ולכן הכניס את קרח לפני ולפנים, והעניק לו הצצה אל התמונה במלואה. וזאת כדי שיבין ויאמין שכל מעשיו ופסיקותיו היו על פי ה'. וכל ההוראות - מי יהיה כהן, וגם מי יהיה לוי - הכל נמסר לו מפי הקב"ה, ללא שום התערבות מצידו.

[ומכאן למדנו אגב אורחא, כי הדרך להשכין שלום ולהשקיט את הרוחות היא לנסות לספר את הסיפור מתחילתו. ובכך לעשות סדר באירוע לפרטי, ולבאר את התמונה המלאה. ואכמ"ל].

וזה מה שכותב רש"י: בבוקר נדע במי בחר ה' לשרת לפניו, 'את אשר לו' - לעבודת לוויה, וגם נדע מי הוא 'הקדוש' - לכהונה. אך רש"י חשש שלא נקבל בקלות את הפירוש, שכן אחר שקרח עירער רק על עבודת הכהונה, מדוע ולמה לדחוק ולפרש שמה נכנס להזכיר ולעסוק כאן גם את עבודת הלויים, הרי יותר מסתבר לפרש שכל הפסוק כולו עוסק בעבודת הכהונה בלבד, שהרי רק עליה עירער קרח, מדוע להכניס ולעורר בעיות בכח? ולכן מוסיף רש"י וכותב: "והתרגום מוכיח כן", והיינו לא משלי הדבר, אלא מדברי התרגום מוכח כן, שמדובר בפסוק הזה בשני חלקים.

וכונת רש"י לומר, שמכך שהתרגום שינה וכתב שתי לשונות שונים בתרגום על אותה מילה - 'אֵלָיו', מוכח שמדובר בשני סוגי קירבות, 2 סוגי עבודות, הראשון - עבודת הלויים, והשני - קדושת הכהן.

והתכוין משה רבנו לומר להם שני דברים. הראשון: שבבוקר יודיע ה' "את אשר לו" -

(עבודת לוויה) כלפי 'אותם' רבים שזכו להתקרב לפני ה' (= 'ויקרב לקדמוהו'); והחלק השני של הפסוק 'את הקדוש' - (לכהונה) מדבר בלשון יחיד כלפי הכהן היחיד שזכה שה' בחר 'בו' ונתן לו קדושת כהונה מיוחדת לשמש לפניו (= "קרב לשמושה") ולשרת בעבודת הקרבנות לפני ולפנים.

יש מקום להאריך בהסבר מדוע כינתה התורה את עבודת הכהנים כדבר קדוש, וגם לבאר את עצם ההבדלים בין הקירבה של הכהנים לקדוש לבין שימושם וסיועם של הלויים, ואין כאן מקום, אולם כעת נבין מדוע הוצרך רש"י להוסיף תיבה אחת: "והקריב אותם אֵלָיו", כי כוונתו להמשיך לבאר שאי"ז המשך של 'את הקדוש' האמור לפנ"כ בלשון יחיד, אלא כמו שתחילתו של הפסוק מחולק לשני חלקים, ראשיתו - על הלויים, והמשכו - על הכהנים, כך גם סיום הפסוק מחולק גם הוא. והחלק הזה של הפסוק חוזר ועולה על תחילתו ומוסב על האמור למעלה: 'את אשר לו' (לעבודת לוויה), כי 'אותם' (לשון רבים, ולא 'אותו') יבחר ה' ויקרב לקדמוהו, כי בהם בחר לעבודת לוויה, שהיו קרובים אליו יותר משאר השבטים, לעובדו בעבודת המשכן (לבוש), או מצד שהיו קרובים בחנייתם סמוך למשכן (משיח אילמים).

מי ש'מועם' כך את מצות 'שניים מקרא' - מקבל שמחה והנאה גדולה, כאשר פסוקים רבים מתיישבים כמין חומר

וכך ממשיך הפסוק ועונה לפי הסדר שהתחיל בו, ולכן גם הסיוע: "אֲשֶׁר יִבְחַר בּוֹ יִקְרִיב אֵלָיו", חוזר על "וְאֶת הַקְּדוֹשׁ" (לכהונה), שמתורגם ויקרב לשמושה (ולכן נאמר בלשון יחיד 'בו', כי מוסב על אהרן לבדו).

ומדקדק רש"י כי מלשונו של משה רבנו, נוכל ללמוד ולהסיק, שכוונתו לומר לקרח, כי אף שכל מחלוקתו לכאורה היתה רק על הכהונה, אך באמת כל מעשיו והחלטותיו של משה, מי יהיה כהן ומי לוי, הכל קבע הקב"ה.

...

הדברים הנזכרים פה מבוססים על דברי המשכיל לדוד, בתוספת נופך בס"ד. לא נוכל להאריך פה עוד בזה, אבל לאותם שנשארו לקרוא עד כאן, נוכל להוסיף עוד פרפרת קטנה לסיום, הערה חביבה בדרך פיסוק הפסוק (נפק"מ לקריאת התורה ולשנים מקרא).

כי הנה יש שרגילים בטעות לקרוא ולנגן ברצף כמשפט אחד: "וְאֶת־הַקְּדוֹשׁ - וְהַקְּרִיב אֵלָיו" (כפי ששמענו השבוע רבים טובים בשני וחמישי בקריאת התורה), אולם לאור האמור נמצא ועלה בידינו כי יש לשים לב להפסיק מעט אחר התיבות 'וְאֶת־הַקְּדוֹשׁ', כי מדברי התרגום ורש"י המובאים למעלה, למדנו, כי אלו ב' חלקים בפסוק, והפסוק בסופו, ויהי כמשיב על ראשון - ראשון, ועל אחרון - אחרון.

ובאמת שגם לפי משפטי הטעמים יש

הזוהר הקדוש מגלה: כמה גדול מעשה הקטורת

ויעמד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה. ולא יכל מלאך של חבלה לשלט ונתבטל המוות.

(זוהר בראשית)

...

סגולת הקטורת

בא וראה מה כתוב, קח את המחמה ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטרת. מה הטעם? כי יצא הקצף מלפני ה' החל הנגף. שהרי אין שבר לאותו הצד פרט לקטרת, שאין לה דבר חביב לפני הקדוש ברוך הוא כמו הקטרת, ועומדת לבטל כשפים ודברים רעים מהבית. ריח ועשן הקטרת שעושים בני אדם, באותו מעשה הוא מבטל, כל שכן הקטרת.

דבר זה גזרה עומדת לפני הקדוש ברוך הוא, שכל מי שמסתכל וקורא בכל יום את מעשה הקטרת, ינצל מכל הדברים הרעים וכשפי העולם, ומכל הפגעים הרעים, ומרהור רע ומדוי רע וממות, ולא יצק כל אותו יום, שלא יכול הצד האחר לשלט עליו, וצריך שיכון בו.

אילו היו יודעים כמה הוא עליון

אמר רבי שמעון, אם בני אדם היו יודעים כמה הוא עליון מעשה הקטרת לפני הקדוש ברוך הוא, היו נוטלים כל דבור ודבור ממונו והיו מעלים אותו עטרה על ראשיהם כמו כתר של זהב. ומי שמשתדל בו, צריך להסתכל במעשה הקטרת, ואם יכון בו בכל יום, יש לו חלק בעולם הזה ובעולם הבא, ויסתלק המוות ממונו ומהעולם, וינצל מכל הדינים של העולם הזה, ומצדדים רעים, ומדוי הגיהנם ומדוי המלכות האחרת.

בעמוד עשן הקטורת הכה"ג היה רואה אותיות שם הקדוש

באותה קטרת, כשהיה עולה עשן בעמוד, הכהן היה רואה האותיות של השם הקדוש פרושות (פורחות) באויר ועולות למעלה באותו עמוד. אחר כך פקדו מרכבות קדושות סובבות אותו מכל הצדדים עד שעולה באור ושמחה, ומשמח את מי שמשמח, וקושר קשרים למעלה ולמטה כדי ליחד הכל, והרי בארנו. וזה מכפר על יצר הרע ועל עבודה זרה, שהוא הצד האחר...

(זוהר שמות ריח)

ויאמר משה אל אהרן קח את המחמה וגו' ותעצר המגפה

המזכיר ענין הקרבנות ינצל

אמר רבי רוספדאי, זה מי שמזכיר בפיו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ענין הקרבנות ותקרבתם ויכון בהם, ברית כרותה היא שאותם המזכירים חטאו כדי להרע לו, שלא יכולים לעשות לו אלא רק טוב. ומי יוכיח? פרשה זו תוכיח! שכיון שאמר והנה שלשה אנשים נצבים עליו, מה זה עליו? לעזו בדינו. כיון שרואה נשמת הצדיק כה, מה כתוב? וימחר אברהם האהלה וגו'. מה זה האהלה? בית המדרש. ומהו אומר? מהרי שלש סאים, ענין הקרבנות, והנשמה מתכוננת בהם. זהו שכתוב ואל הבקר רץ אברהם. ואז נוח להם ולא יכולים להרע לו.

רבי פנחס פתח פסוק שכתוב והנה החל הנגף בעם, וכתוב ויאמר משה אל אהרן קח את המחמה וגו', וכתוב ותעצר המגפה. כתוב כאן מהר, וכתוב שם מהרי שלש סאים. מה להלן קרבן להנצל, אף כאן קרבן להנצל.

ברית גור הקב"ה שינצל

אמר רבי פנחס, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגשתי את אליהו, אמרתי לו, יאמר לי מר דבר שמועיל לבריות. אמר לו, ברית גזר הקב"ה, ונכנסו לפניו כל המלאכים שממנים להזכיר חטאי האדם, שבזמן שיזכירו בני אדם הקרבנות שצוה משה, ומכון לבו ורצונו בהם - שכלם יזכירו אותו לטוב.

ועוד, בזמן שיארע מות בבני אדם, הברית נגזרה, והכרזו עובר על כל חילות השמים, דאם יעלו בניו בארץ בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ויאמרו ברצון נפש ולב ענינים של קטרת בשמים שהיו להם לישראל, שיתבטל המוות מהם.

וכן מלאך חבלה לא שלט

אמר רבי יצחק, בא ראה מה כתוב, ויאמר משה אל אהרן קח את המחמה ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטרת. אמר לו אהרן, למה? כי יצא הקצף מלפני ה' וגו'. מה כתוב? וירץ אל תוך הקהל והנה החל הנגף בעם. וכתוב



מזוהר ריח

פנינים מספר הזוהר הקדוש

מתוך 'אגן הסהר' בעריכת הג"ד מיכאל פלג שלי"מ"א

...

זה פסוק אחד שתפס את תשומת לבנו, אבל באמת דוגמאות רבות יש על חשיבותו ותועלתו של התרגום לצורך הבנת המקרא כראוי. וכמו שמרגלא בפומיהו של כל גדולי וחכמי הדורות, שמי שקצת מתבונן בתרגום תוך כדי קריאת הפרשה "שניים מקרא", יכול למצוא אוצרות ומרגליות לרוב.

זכינו לטעום עכשיו את מתיקותו של התרגום, ואגב אורחא זכינו לקבל הצצה קטנה ומרתקת באיזו חרדת קודש עבד רש"י בכתיבת פירושו, על מה הוא נשען ונסמך כמקור והוכחה לביאורו. ומי שטועם" כך את מצות 'שנים מקרא' בצורה כזו - מקבל שמחה והנאה גדולה, כי אז פסוקים רבים באים ומתיישבים כמין חומר, ורבים מפסוקי הפרשה מקבלים מבט שונה, מובן ונעים יותר.

חרגנו מן השורה, והארכנו לאור חביבות הדברים, ומחבתה של פרשה זו (כלשון רש"י בפרשתנו יח, יט), שכן באמצעות פסוק זה למדנו, שקריאת תרגום אונקלוס אינה רק בגדר קריאה בעלמא, אלא הבנה ולימוד רב יש בה למעין היטב, ומי שקצת מתבונן בדבריו (כפי עששה רש"י), יראה בעיניו ולבבו יבין כמה עומק ונעימות יש בתמציותיו של אונקלוס. זי"ע.

לנהוג כן, שכן הטעם 'טרחא' - הקרוי גם 'טפחא' - שהוא טעם מפסיק כידוע, תומך בפירוש זה, ומצביע על כך שצריך לעצור ולהפסיק מעט אחר תיבות אלו, וללמד יצא שאינם נמשכים ואינם שייכים לכתוב הבא אחר כך (וכעין מה שכתב המנחת שי בפרשתנו - פרק יז פסוק כח, ע"ש).

...





מעלה לצד

רצון
השם
בעומק
הפרשה

דרך החסידות אינה להשתוקק לדבר שהוא נגד רצון השם

**"קרח עשה זה ממדת חסידות,
באמרו כיון שהש"י חפץ בעבודת
המשכן בקרבנות ובשיר, הגם שלא
נצטויתי רק בעבודת השיר ומשא,
עם כל זה ממדת חסידות
להשתוקק לעבדו בכל העבודות
שבמשכן... והנה לא ירצה הש"י
בחסידות כזה"**

ויקח קרח. על פי פשוטו י"ל שלא פורש בתורה מה לקח. דהנה חסידות הוא לפני משורת הדין, דהדין מפורש בתורה לעשות כך וכך, והחסידי המתגעגע לעבודת השם בראותו שהעבודה הזו היא רצון הש"י, מדקדק בה יותר מן הדין המפורש בתורה. והנה מה טוב ומה נעים הדבר באם על ידי הדקדוק ומילי דחסידי הלזה אינו מבטל בזה איזה דבר עיקרי בתורה, מה שאין כן אם על ידי זה מבטל דבר עיקרי בתורה, אין לך טפשות גדול מזה וענוש יענש.

...דהנה קרח ודאי לא היה סובר אשר ענש יענש אם לא יעבוד בכהונה עבודת הקרבנות, כיון שלא צוהו הש"י, ואפילו היה סובר אשר ח"ו מדעתו עושה זאת, הנה מה לו לעשות כיון שלא נצטווה, והוא דבר שאינו בידו. אך ק"ח עשה זה ממדת חסידות, באמרו כיון שהש"י חפץ בעבודת המשכן בקרבנות ובשיר, הגם שלא נצטויתי רק בעבודת השיר ומשא, עם כל זה ממדת חסידות להשתוקק לעבדו בכל העבודות שבמשכן.

והנה הוא מדת חסידות, אבל נתפתה על ידי חסידותו לעבור את פי ד' לחלוק על משה, אשר העיד עליו בכל ביתי נאמן הוא, ובלא זה המחלוקת עון פלילי הוא, ומכל שכן המחלוקת על משה נוגע לכל התורה, ורעה אפר לב הותל הטהו (וברש"י) (בישעיה מ"ד, כ') לבו אשר הותל, הטהו לעשות לו רעה אפר - הצלם, שנשרף באש חציו ונעשה אפר), שמצוה עושה בחסידות לפני משורת הדין בחשקו לעבוד אפילו בדבר שלא נצטווה.

וז"ש ויקח קרח, לא פורש בתורה מה לקח, הרמז הוא שלקח דבר שאינו מפורש בתורה, היינו לפני משורת דיני התורה הנה הוא לפני חסידות, אבל על ידי החסידות הזה ויקומו לפני משה כו' ויקהלו על משה כו', והנה לא ירצה הש"י בחסידות כזה: (אגרא דנלה בפרשתן)

מהי הדרך הנכונה בתפילה על ענייני הקדושה

...ובמדרש רבה איתא על משה רבינו ע"ה, את מחית בחוטרא ובמאי דמחית את לקיחה (אתה הכית במקל ובמה שהכית - בו תלקה) אתה אמרת "רב לכם", למחר את שמע "רב לך אל תוסף" וגו' [דבר אלי עוד בדבר הזה]. והוא דשם ביקש משה רבינו לכנוס לארץ ישראל. אף כי היה כונתו לטובת כלל ישראל (להכנס לארץ) אך על כל פנים ביקש מדרגה גדולה "אעברה נא ואראה" וגו' השיבו השי"ת "רב לך" היינו שמדרגה זו גבוה ממך ואף שלא בא בזרוע רק בתפלה ותחנונים.

ויש ללמוד מזה, שאף על מדרגות בקדושה אין לרצות ואין להתפלל על זה, רק יכול להתפלל על עזר השי"ת, שיוכל להתגבר על היצר הרע, דאיתא (סוכה נ"ב:) אלמלא הקב"ה שעוזר לו אינו יכול לו. וכן יכול לבקש שיזכה לא רק לקיים מצותו של מקום אך גם לקיים רצונו של מקום והיינו שיזכה להיות פנוי רק לתורה ועבודה...

(פרי צדיק בפרשתן)

אין מעלה להיות למדן אם המעשים מקולקלים

קרח היה חכם ולמדן גדול, ועיקר הפגם שלו - שרצה להפריד בין למדן וצדיק, כאילו עיקר המעלה הוא בחינת למדן לבד... כי עיקר המעלה וההתנשאות אמת של כל אחד מישראל על חברו הוא רק על ידי מעשים טובים... כי אם היו מאמינים בהאמת שהעיקר הוא קיום התורה, לא היו אומרים 'ומדוע תתנשא' וכו', כי היה ראוי להם להבין האמת שמשה ואהרן קדשתם גבה מאד מאד, והם משקעים עדיין בתאוות עולם הזה כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק (שם יז, ג): את מחתות החטאים וכו' - הם חטאו על נפשותם וכו'. אבל הם רצו להפריד בחינת למדן מצדיק, כאילו העיקר הוא למדן וכו'. וזהו: ויקח קרח, ותרגם אונקלוס: ואתפלג קרח, שחלק למדן מצדיק וכנ"ל.

(מוהר"ן מברסלב, לקוטי הלכות, הל' אומנין ד', אות ל"ה)

התשובה הופכת את האדם לאיש אחר

ביאר הגה"ק רבי אברהם מטשכנב זצ"ל את הפסוק "בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי, אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל האדם יפקד עליהם, לא ה' שלחני". ולכאורה, איך קבע משה רבינו סימן זה, הלא יכלו קרח ועדתו לשוב בתשובה ונסלח להם.

ותירץ, שיש לדקדק במה שאמר משה רבינו "אם כמות כל האדם ימותון אלה", אם האנשים החוטאים האלה ימותון באופן הזה - החוטאים 'האלה' דווקא, או אז תדעו כי לא ה' שלחני. אבל אם ישוּבו בתשובה, שוב אינם האנשים האלה, שהרי ע"י חזרתם בתשובה נתהפכו להיות אנשים אחרים לגמרי, וכלשון הרמב"ם בהלכות תשובה, "איני אותו האיש שעשה אותם המעשים".

(ע"פ לחזות בנועם ה', נר"א מסטריקוב זצ"ל, קרח תש"ל)



איך איש שייכל לרדת לסוף צערה העמוק. אבל הקב"ה ממרמזים מסתתרים ומתבונן בך היטב היטב, הוא רוצה פעת לבחון: מה עם האמונה שלך?

סיפור של שבת

לכל זמן ועת: נסיון העתור ונסיון העני

ותבלע אתם ואת בתיכם ואת כל האדם אשר לקח ואת כל הרכוש (במדבר ט"ז, ל"ב)

באחת הערים הגדולות והעשירות של אמריקה דר' יהודי אמיד, גביר נכבד ומפרסם, עתיר בנכסים וידוע בין עשירי העיר. לפני מספר שנים תקפה תנועה קשה בענף העסקים שהיה בבעלותו בכל רחבי ארצות הברית, וההשקעה העלוונה סבבה הגלגל, עד שלפתע בבת אחת נעשה האיש 'יורד', כל רכוש האדיר ירד לטמיון, ופתאום יצא האיש נקי מנכסיו.

הנפילה והטלטלה העזה השפיעו מאד על נפשו, הוא הרגל מעולם לחיי רוחה ועשר, והיה יושב בכבודו של עולם בין גידי ושועי העיר - ופתאום בבת אחת הרגיש שאינו שוה כלום. כל חשיבותו ואישיותו וכל עניניו היו סביב הממון ועתה כל עולמו חרב בעדו. הוא שקע בדכאון עמוק, רחמנא לצלן, ויצרר לטפול נפשו.

לאחר תקופה הגיע לבקור של חזקו בארץ הקדש, בניו שהיו דואגים לבריאותו בכל לב, בקשו להביאו אל הגאון רבי גמליאל רבינוביץ' שליט"א כדי לחזק את לבו ונפשו.

"פאשר הגיע אצלי חשבתי לעצמי, במה אוכל לעודדו, כיצד אפשר להעלותו מדכאונו העמוק? החלטתי לפתח בספור עממי. האיש ישב בננחות, ולגם מן המשקה שהגש לפניו, והקשיב ברכוז רב, מספר הגר"ג רבינוביץ' שליט"א.



וכה ספרתי לו:

באחת העירות הרחוקות שבחוץ לארץ היה רב נכבד, שעסק ביחד עם מקצוע הרבנות גם בסחר עצים. הוא השקיע כספים מרבים ורכש את יערות הענק שמסביב לעירה. הוא שקר פועלים רבים שעסקו במרץ בכריתת העצים, באריותם ובהסעתם למרחקים על

עצמו, נפל תחתיו מתעלף מרב צער וכאב לב. כמובן, התחוללה מהומה עד שהשיבו את נפש הרב.

לאחר מכן שאלו את הרב: "מה קרה פאן? הלא רגע קדם דבר הוא בעצמו על כך שיש להתחזק, ולקבל צרה זו בהשקט ובטחון" וכו'.

ענה להם הרב: "זה הכל אמרתי לו... והוא טוב ויפה כשהצרה אצל השני, לא אצלך בעצמך... פאשר הצרה נוגעת לך בעצמך, צרי הרבה יותר כוחות חזקו!!!"

כך טבע האדם, את השני אפשר לעודד ולחזק. קל מאוד לדבר על עבודת המדות, הבלגה, מדרגות, ותור, מעביר על מדותיו וכו' - הכל כשמדבר בעבודתו של השני, הרגע שהדברים נוגעים לעצמו, אין זה כל כך קל...

"וכה גם אמרתי לאותו יהודי שבור ורצוף, מספר הגר"ג רבינוביץ': 'האמת שאיני יכול לומר לך דבר, מי כמוך יודע עד כמה הצער עמוק ונוקב ויורד חדרי לב - אבל בכל זאת מן הראוי שלא להתעלם לגמרי, ועד כמה שהידי מגעת, עלינו להתבונן בדבר'."

"אמרתי אפוא לאותו יהודי: אמנם מצדך קשה מנשא, ואין איש שייכל לרדת לסוף צערה העמוק. אבל הקב"ה ממרמזים מסתתרים ומתבונן בך היטב היטב, הוא רוצה פעת לבחון: מה עם האמונה שלך? כיצד מחזיק אתה מעמד בעתים קשות וחשוכות אלו? הרי 'הז שם לחשר', ולא יכלו לנצח כל החוסים בך'. אבל בעת כזו, עליך להתחזק רק באמונה ובבטחון, ולא לתת לעצמך להשתקע בעצבות ובדכדוך!!!"



"כעבר זמן שב אלי אותו יהודי, הוא היה נראה טוב יותר, מאשש יותר. הוא אף העלה חיוך על שפתיו. אמנם עדיו לא חזר לעשירותו הקודמת, אבל התיצב מעט. אמרתי לו: 'בטוח אני שאם היית עם משבת לשבת בלי לטעם כלום, צום של ששה ימים רצופים, לא היית מזדכר כל כך כמו שזכרה אותך הצרה הזאת..."

ענה לי האיש, שאין אני יודע עד כמה אני צודק, שכן הוא חש עצמו כאדם אחר לגמרי! כמי שלקחו את נפשו וסחטו אותה עד תם, ונקכו בו נפש חדשה... נבראו לו תאים חדשים בכל מערכות החיים, ומי שלא עבר זאת לא יוכל להבין זאת לעולם!

(טיב המעשיות, פר' קדושים)

גבי רפסודות ששטו בנהרות הגדולים ששצפו וזרמו לא הרחק מן הערה, והובילום אל מקומות רחוקים יותר, שם היו משלמים על העצים הטובים במחיר מלא. הרנחים מסחר העצים באותו אזור היו עצומים, והעסקים פרחו ושגשגו.

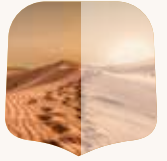
פעם אחת קרה אסון - בבת אחת נגאה הנהר בפתאומיות ועלה על גדותיו. הוא שטף בשצף קצף את כל מטעני העצים שהיו מוכנים על שפת הנהר למשלוח. בימים ההם היו אמנם מודעים לכך שלפעמים עולה הנהר ושוטף בזוטו של ים את כל הנהר בדרכו, אבל הפעם היה מדבר בסטוק עצום ובממדי ענק, עשרות אלפי גזירי עצים טטובים ומוכנים להסקה טבעו בנהר ונעלמו במצללות ים. הנה זה הפסד עצום של הון עתק, אחר כל ההשקעה האדירה שברכישת היער, כריתת העצים, חתוכם, שיזם ואריותם וכו'.

אנשי הערה שהיו עדים למחזה הנורא לא ידעו את נפשם. ברוב הערצתם וחבתם לרבים, לא ידעו כיצד לספר לו על כך. באותה עירה דר' איש יהודי אחד חכם ופוח, שאמר לאנשי ההלתו: "אל דאגה, אני אמצא ככר את הדרך כיצד לבשר לרבינו האהוב על מה שארע."

נכנס אפוא האיש אל הרב, כשכל כלו מדכדך בלב שבור, והחל כבכול לשטח את מצוקתו האישית, וכה אמר לרב: "הנה לאחרונה שלחתי ידי במסחרי העצים הידוע מאד בהצלחתו באזורינו, לויתי כספים רבים והשקעתי בסחר זה קמון רב. והנה דוקא אחר שכבר נעשתה רב העבודה, היער נרכש, העצים נכרתו ושיזם, האורזים ארזו, והיה הכל מוכן למשלוח בשפת הנהר, לפתע פתאום התגעש הנהר ועלה על גדותיו ושטף הכל בכל מכל כל... לא השאיר אף לא עץ אחד! ובבת אחת אבד כל רכושי, ולא זו בלבד שנעשיתי עני ואביון, נותרתי גם בעל חוב גדול, מכל הכספים הרבים שלויתי לעסק-ביש זה, ועתה הנני שבור ורצוף ולא יודע את נפשי מרב צער."

הרב הנערץ והאהוב החל לעודדו ולחזקו בדברי אמונה ובטחון, והרעיו עליו הרבה דברי חזקו, שבוודאי הכל לטובה, ויש לקבל היסורים באהבה וכו'. כשסיים הרב את שיחתו המאלפת והמחזקת, פצה האיש את פיו, ושאל: "ומה הדין שבמקרה זה קרה לרב עצמו, כל משלוח העצים האדיר שאמור היה לצאת היום, שטפו הנהר, והכל טבע במצללות?"

מששמע הרב שהמדבר הוא בעצים שלו



ההרונים בחרב

הַן גִּעְנֵנו אֲבָדְנוּ כְּלוֹנו אֲבָדְנוּ. (י"ז, כ"ז)

ותרגומו: **הָא מִנְּנָא קְטִילַת חֲרָבָא הָא מִנְּנָא בְּלַעַת אַרְעָא הָא מִנְּנָא מִיתוּ בְּמוֹתְנָא**

בפסוק כתוב שלוש לשונות של מיתה, ואונקלוס מבאר שאין זה כפילות לשון אלא כל לשון מדברת על מוות אחר, ואת הלשון "גוענו" ביאר אונקלוס שהכוונה שנהרגו בחרב.

וכתב רבינו בחיי שכל המיתות שהוזכרו בפסוק זה היו מיתות שאירעו בפרשה זו, ומה שתרגם אונקלוס "הָא מִנְּנָא קְטִילַת חֲרָבָא" הכוונה למאתיים וחמישים מקטירי הקטורת שנשרפו, אלא שאונקלוס מכנה את מידת הדין שפגעה בהם בתואר "חרב" (כמו שמצאנו בעוד פסוקים) אף שמדובר על השרופים.

בחרב אלו המעפילים.

ובמדרש אגדה (בבור) איתא בזה"ל "גוענו - במעשה העגל שנאמר ויגוף ד' את העם וגו' אבדנו - בעדת קורח שנאמר ותכס עליהם הארץ... כולנו אבדנו - ויהי המתים במגפה" עכ"ל.

והיעב"ץ באם לבניה (גל-עד) כתב כעין זה לבאר את דברי אונקלוס שההרונים בחרב הכוונה לכשלושת אלפי איש שנהרגו ע"י בני לוי בחרב במעשה העגל (שמות ל"ג י"א).

אלא שעדיין צריך ביאור מדוע הזכירו בני" את חרב בני לוי במעשה העגל בזמן זה, (הרי מעשה העגל היה בשנה הראשונה לצאתם ממצרים ומחלוקת קורח היתה אחרי הקמת המשכן בשנה השניה) ועיין מש"כ במרפא לשון (נדפס בתוך התאג' עם ה' פירושים).

אבל התוס' (ב"ב קיט.) כתבו שהכוונה ל"מעפילים" שניסו לעלות לא"י (כדלעיל י"ד, מ"ד) אחרי שנגזרה גזירת המרגלים והסיבה שבני ישראל הזכירו בפסוק זה גם את המעפילים, זה מפני שמחלוקת קורח (וגם מה שאמרו הן גוענו וכו') היתה סמוך למיתת המעפילים.

אמנם פירוש זה תלוי במחלוקת ראשונים, כי אמנם בפשטות נראה, וכן מפורש בחזקוני ובתרגום יונתן (וגם מוכרח כך לדעת ריב"ב בשבת צ"ז א' שצ'לפחד מהמעפילים היה - מעט צרי) שהעמלקים והכנענים הרגו את המעפילים. אולם דעת הבכור שור (בדברים א' מ"ד והובא בחזקוני שם) וכע"ז דעת היעב"ץ בספרו "אם לבניה" (לעיל י"ד מ"ה), שהעמלקים והכנענים רק הכו את המעפילים ולא הרגו אותם. וכמובן שדעה זו לא כתוס' שפירשו שההרונים



רוצים לקבל את 'מה אהבתי' מידי שבוע ישירות למייל?

שלחו מייל ל- maahvti@gmail.com



בעין הפרשה

מבט והגות לפרשת שבוע

כשדורשים כבוד - טוענים דבר והיפוכו

קרח חולק על משה ומבקש לערער את מנהיגותו. הוא טוען שכל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה'. הוא מקהיל עליהם את כל העדה ופותח בצרור קושיות.

טלית שכולה תכלת האם חייבת בציצית? בית מלא ספרים האם חייב במזוזה?

מהי טענתו של קרח? כנגד מה הוא מתלונן? קרח בא לערער על המנהיגות. עם שכולו קדוש לא צריך מנהיג.

ועוד רמזו, שהציצית באה להזכיר את

מציאותו של הבורא יתברך וכמו כן המזוזה, שיזכור הבורא בבואו וצאתו, והיות וכולם קדושים אין הם צריכים למזכירים, שממילא זוכרים את הבורא בכל מעשיהם.

וכיון שאין צריכים מנהיג - מדוע תתנשאו על קהל ה'?

כך גם טענו שאין צורך בארץ ישראל - משום שאין מעלה לאחד על חברו. וכך לא לארץ על רעותה. וא"כ מדוע הוצאתנו מארץ מצרים שהייתה זבת חלב ודבש וראויה מצד עצמה, לארץ שאין לה שום מעלה?

אמר להם משה, "בוקר ויודע ה' את אשר לו", וכך דרשו חז"ל על פסוק זה במדרש תנחומא: "גבולות חלק הקב"ה בעולמו. יכולין אתם לערב יום בלילה? זהו שאמר הכתוב בתחילה "ויהי ערב ויהי בקר ויבדל וגו' בין האור ובין החשך" - בשביל תשמישו של עולם, וכשם שהבדיל בין האור ובין החשך כך הבדיל את ישראל מן העכו"ם שנאמר: "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי" וכך הבדיל אהרן שנאמר "ויבדל אהרן להקדישו בקדש הקדשים". אם יכולים אתם לעכב אותה הבדלה שהבדיל הקב"ה בין היום ובין הלילה כך תוכלו לבטל את זה, לכך אמר להם "בקר ויודע ה' וגו'" כבר

הוא מתוקן "את אשר יבחר בו יקריב אליו", עד כאן מן המדרש.

משה טען כי מששת ימי בראשית הוצבו גבולות בעולם. אין כאן התנשאות. הקב"ה קירב אליו כפי רצונו. וכפי שיש עם נבחר, כך יש כהנים ליום וישראלים. המעט כי הבדיל ה' כו' והרי אתם סותרים את עצמכם מיניה וביה, שאם אתם טוענים שכולם קדושים ושאין שם מעלה אחד על חברו אם כן מדוע אתם מבקשים גם כהונה? והרי זו עצמה התנשאות על קהל ה'?

אם כן, צריך להבין מה באמת הטעם למחלוקת קרח וכל עדתו?

אלא, קורח נתקנא בנשיאותו של אליצפן בן עוזיאל. הוא רצה תפקיד. אלא שהוא לקח את עצמו בטרם זמנו. הוא לא המתין שיקוהו, ומשום כך אף האדמה שלוקחת כל אחד בסוף, לקחתו בטרם זמנו.

ובשל תאוות הכבוד הוא חולק על משה ומאבד את עולמו. הוא 'סוחב' עמו את בני ראובן משום שגם הם חשו נפגעים מכך שלקחו מהם את הבכורה ונתנוה לכהנים.

(ע"פ אלה הדברים)

פסוק לי פסוק

כי רק ע"י "שאלות ותשובות" - יתחקו הדברים בלב השומע (תפארת ישראל אבות 1, 1)

0795-100-200 התקשרו לקו
ימה אהבתיהגרלות יוקרתיות
מחכות לכם מדי שבוע

עונים חזכים

מקרא

1. בכור שור או כבש מה דינו?
א. יכול הכהן לפדותם או להקריבם
א. אין לפדותם אלא יש להקריבם
א. בפדיון בלבד
2. מן התורה מה חייב בתרומה? (יה, יב)
א. דגן תירוש ויצהר
א. דגן ותירוש בלבד
א. דגן בלבד
3. 'קדשי קדשים' למי נאכל? (יה, י)
א. לכהנים זכרים ונקבות
א. רק לזכרי כהונה
א. אין גילוי בכתוב

תרגום אונקלוס

1. אל תפן אל מנחתם (טז, טו)
א. אל תשעה לתפילתם
א. לא תקבל ברצון קרבנם
א. לא תוריד אש על קרבנם
2. מה פרוש 'אֲדָרָא' (יה, כז)
א. כבוד והדר
א. זוהר
א. גורן
3. אני חלקך ונחלתך (יה, כ)
א. שכינתי שרויה בתוכך
א. בחרתי אותך לשרת לפני
א. המתנות שהבאתי לך

רש"י

1. כלם קדושים, מדוע? (טז, ג)
א. כולם שמעו בסיני 'נעשה ונשמע'
א. כולם ניצלו בקריעת ים סוף
א. כולם בני אברהם יצחק ויעקב
2. כיצד הצליח קרח להשפיע על העדה? (טז, יט)
א. בדברי שקר
א. בדברי עזות
א. בדברי ליצנות
3. היכן הניח את מטה אהרן? (ז, כא)
א. באמצע, בין כולם
א. בצד ימין
א. מעל כולם

רמב"ן

1. מי נפל על פניו? (טז, ד)
א. גם אהרן נפל על פניו ולא הזכירו הכתוב
א. אהרן לא ענה דבר בכל המחלוקת הזו
א. מלבד משה גם אלעזר ואיתמר נפלו כמוחים על כבוד אביהם
2. כי תשתרר עלינו גם השתרר (טז, ג)
א. "גם" לרבות שררות רבות
א. "גם" במשמעות "אפילו"
א. גם לרבות את אהרן
3. במבחן המטות כיצד נמנה שבט יוסף? (טו, טו)
א. בשני מטות - אחד למנשה ואחד לאפרים
א. כשבט אחד, כי תמיד צריכים להיות י"ב שבטים בכלל כולם
א. מטה אפרים היה בכלל מטה של שבט בנימין

אור החיים

1. מה משמעות "לכן אתה וכל עדתך"? (טז, יא)
א. מידה כנגד מידה
א. נשבע להם משה, שעל ה' הם נועדים
א. אות זה אתן בידכם
2. מדוע נאמר "ויקם משה וילך"? (טז, כה)
א. להודיע שעד כה היה יושב
א. לרמוז על הפסוק 'לפני כבוד ענוה'
א. שתי התשובות נכונות
3. מה טעם דוקא "ויגמול שקדים"? (ז, כג)
א. שבפרי הממהר להפריח נראה ריבוי היכולת
א. כי כל המערער על הכהונה פורענותו ממהרת לבוא
א. שקד המוזכר כאן הינו מין של חרוב

פעמיים נוספות. אולם כשפשע לו בפעם הרביעית, לא רצה המקורב למלך לפייסו, משום שטען שלא יכול להטריח את המלך, וחשש שמא לא יקבל ממנו את הפיוס.

רשב"ם: נפל על פניו להתפלל.

אבן עזרא: בדרך של נבואה.

בכור שור: משום שהתבייש על שחשדו בו שהוא מתכוון לשררה, להכתיר את אחיו.

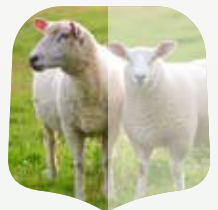
חזקוני: התבייש וכבש פניו בקרקע לתפילה.

רבינו בחיי: משה ראה את עלבון אחיו וחס על כבודו ולכן נפל על פניו.

(מתוך סדרת ימה אהבתי שחיבר הרב חגי ולסקי)

התורה
שאלתך

לימוד פרשיות התורה בדרך שאלות ותשובות



יְשַׁמַּע מִשְׁעוֹ וַיִּפֹּל עַל פְּנָיו (טז, ד)

מדוע משה נפל על פניו, כששמע זאת?

רש"י: משום המחלוקת. לאחר שחטאו בעגל, במתאוננים ובמרגלים, היתה זו המחלוקת הרביעית. משל לבן מלך שעבר עבירה. אביו כעס עליו מאד ורק לאחר שמקורבו פייס אותו, סלח לו המלך. כך אירע גם



מה אהבתי

הקרן לניידות שניים מקרא ואחד תרגום לנכר מ"ה קדושי מירון

קוראים שניים מקרא ואחד תרגום

עונים על 5 שאלות • זוכים בהגרלות!



כרטיס זה יכול להיות שלך!

מדי שבוע הגרלה על חמשה כרטיסים נטענים ע"ס 100 שקלים. עונים נכונה על שלוש שאלות מתוך חמש, ונכנסים להגרלה על 'הכרטיס היוקרתי'.

להלן שמות חמשת הזוכים בהגרלות שהתקיימו בשבוע פרשת בהעלותך: מבחן מקרא: יעקב ישראל ריבלין - מבחן אונקלוס: צבי פרוש - מבחן רש"י: יעקב אדלר - מבחן רמב"ן: משה שפייעצקי - מבחן אור החיים: שלמה יוסף אקוקה

התקשרו לקו מה אהבתי
0795-100-200